

УДК:343.148(477)

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4\(58\)-1130-1144](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-4(58)-1130-1144)

Кірін Роман Станіславович доктор юридичних наук, доцент, головний судовий експерт, Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро, тел.: (056) 732-16-96, <https://orcid.org/0000-0003-0089-4086>

Петренко Віталій Олександрович доктор технічних наук, професор, магістр права, завідувач кафедри інтелектуальної власності та управління проєктами, Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро, тел.: (067) 710-38-19, <https://orcid.org/0000-0001-5017-1674>

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ: ПРИВОДИ ТА ПІДСТАВИ

Анотація. Чинне судово-експертне законодавство класифікує підстави проведення судових експертиз, обстежень і досліджень наступним чином: 1) призначення судової експертизи: 1.1) відповідне судове рішення; 1.2) рішення органу досудового розслідування; 2) замовлення судової експертизи: 2.1) договір з експертом; 2.2) договір з експертною установою. Натомість, на підзаконному рівні залучення судових експертів для вирішення питань, що потребують застосування спеціальних знань диференційоване за критеріями «призначення експертизи» та «залучення експерта», а також – «проведення експертизи» та «проведення експертного дослідження».

У чинному Господарському процесуальному кодексі мають місце термінологічні змішання, які ускладнюють праворозуміння та правозастосування. Виявлення сутності та рівня співвідношення понять «підстави призначення експертизи» та «підстави проведення експертизи» засвідчило, що призначення (замовлення) є первинною умовою, тим, що має деякий причинний вплив на проведення експертизи, а також сукупністю фактів, за яких має бути проведене експертне провадження. Тож, між призначенням (замовленням) та проведенням експертизи має бути причинно-наслідковий зв'язок. Розглядати процедуру призначення експертизи судом пропонується у вигляді послідовної ланки дій «нормативні – фактичні – процесуальні – юрисдикційні», змістом яких є відповідна сукупність приводів та підстав «норма – обставини справи – процедура призначення – ухвала». При цьому слід враховувати склад підготовчої процедури з проведення експертизи, що передбачає безпосередні дії, спрямовані на конкретну реалізацію положень, викладених у документах ініціатора експертизи.

Встановлено, що у приписах господарського процесуального законодавства, так само як і в судово-експертному законодавстві, у необґрунтовано довільній формі тотожно вживаються терміни «підстави призначення експертизи» та «умови призначення експертизи», які в окремих випадках асоціюються із терміном «підстави проведення експертизи». Запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 99 Господарського процесуального кодексу виклавши в ній перелік приводів для призначення експертизи у справі.

Ключові слова: підстави, приводи, Господарський процесуальний кодекс, причини, наслідки, експертиза, судочинство.

Kirin Roman Stanislavovych Doctor of Law, Associate Professor, Chief Forensic Expert of the Dnipro Scientific Research Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Dnipro, tel.: (056) 732-16-96, <https://orcid.org/0000-0003-0089-4086>

Petrenko Vitaliy Oleksandrovyh Doctor of technical sciences, Professor, Magister of Law, Head of the Department of Intellectual Property and Project Management of Ukrainian State University of Science and Technologies, Dnipro, tel.: (067) 710-38-19, <https://orcid.org/0000-0001-5017-1674>

FORENSIC EXPERTISE IN ECONOMIC PROCESS: REASONS AND GROUNDS

Abstract. The current forensic legislation classifies the grounds for conducting forensic examinations, examinations and studies as follows: 1) appointment of forensic examination: 1.1) the relevant court decision; 1.2) the decision of the pre-trial investigation body; 2) ordering a forensic examination: 2.1) an agreement with an expert; 2.2) an agreement with an expert institution. Instead, at the bylaw level, the involvement of forensic experts to resolve issues requiring the use of specialized knowledge is differentiated by the criteria of “appointment of an expert” and “engagement of an expert”, as well as “conducting an expert examination” and “conducting an expert study”.

The current Code of Commercial Procedure contains terminological confusions that complicate legal understanding and law enforcement. Identification of the essence and level of correlation between the concepts of “grounds for the appointment of an expert examination” and “grounds for conducting an expert examination” showed that the appointment (order) is the primary condition, something that has a certain causal impact on the examination, as well as a set of facts under which expert proceedings should be conducted. Therefore, there must be a causal relationship between the appointment (order) and the conduct of the

examination. It is proposed to consider the procedure for appointing an expert examination by a court in the form of a sequential chain of actions “normative - factual - procedural - jurisdictional”, the content of which is the corresponding set of reasons and grounds “norm - circumstances of the case - appointment procedure - decision”. In this case, it is necessary to take into account the composition of the preparatory procedure for conducting the examination, which involves direct actions aimed at the specific implementation of the provisions set forth in the documents of the initiator of the examination.

The author establishes that the provisions of economic procedure legislation, as well as forensic legislation, use the terms “grounds for the appointment of an expert examination” and “conditions for the appointment of an expert examination” in an unreasonably arbitrary manner, which in some cases are associated with the term “grounds for conducting an expert examination”. The author proposes to amend part 1 of Article 99 of the Code of Economic Procedure of Ukraine by setting out the list of grounds for appointment of an expert examination in a case.

Keywords: grounds, reasons, Commercial Procedural Code, causes, consequences, expertise, legal proceedings.

Постановка проблеми. Потреба у вирішенні спорів, зокрема у різних видах господарської діяльності, щодня зростає. Разом з тим, з урахуванням генезису цивільного та господарського процесуального законодавства і підвищенням вимог до змагальності учасників процесу зростає роль спеціальних знань у господарському судочинстві, що безумовно допомагає отримати достовірні докази в місцевих та апеляційних господарських судах. Якщо в кримінальному процесі широко застосовуються усні засоби доказування або результати їх фіксації, то господарський процес значною мірою спирається на обставини, доведені документально. Доказами, згідно із ст. 73 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) [1] є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються, у тому числі, й таким засобом як висновок (висновки) експерта (експертів).

Як показує практика, для успішного вирішення питання на стадіях досудового розслідування та судового розгляду господарської справи, правильного і всебічного дослідження її обставин, нерідко потрібне застосування спеціальних знань обізнаних осіб у формі судової експертизи. Призначенню останньої передують, перш за все, усвідомлення судом і учасниками процесу необхідності її призначення (замовлення). Цілепокладання характерне для судового пізнання, що проводиться під час розгляду господарських справ і

формування у суддів внутрішнього переконання. Ось чому ГПК регулює цілий блок судово-експертних відносин, як то: - вимоги до висновку експерта (ст. 98); - призначення експертизи судом (ст. 99); - ухвала про призначення експертизи (ст. 100); - проведення експертизи на замовлення учасників справи (ст. 101); - збирання матеріалів для проведення експертизи (ст. 102); - проведення експертизи (ст. 103); - оцінка висновку експерта судом (ст. 104); - комісійна експертиза (ст. 105); - комплексна експертиза (ст. 106); - додаткова або повторна експертиза (ст. 107).

В той же час, як свідчать приписи ст. 7-1 «Підстави проведення судової експертизи (обстеження і дослідження)», закріплені у Законі України «Про судову експертизу» (далі – закон про СЕ) [2], між ними та наведеними вище положеннями ГПК наразі відсутня термінологічно-понятійна узгодженість, що потребує проведення відповідного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В силу важливості висновку експерта, як доказовому джерелу, що формалізується шляхом проведенням дослідження наданих йому об'єктів на основі спеціальних знань з метою відповіді на питання, що є або будуть предметом судового розгляду, ця сфера експертно-процесуальних відносин була й залишається предметом перманентної уваги науковців-правників. Так, В. Васильєв зауважив, що окремою процесуальною формою застосування спеціальних знань є результати судових експертиз, тобто для проведення судової експертизи необхідним є залучення фахівця, якому, згідно з чинним законодавством, обов'язково потрібно мати спеціальні знання [3, с. 120].

Окремі проблемні питання призначення судової експертизи в господарському судочинстві у своїй статті розглянула О. Янчук [4]. Призначення та проведення судової експертизи, як зазначає І. Попович [5], відіграє важливу роль у господарському процесі під час доказування обставин особами, які беруть участь у справі, з метою обґрунтування своїх вимог і заперечень. Крім того, на думку М. Поліщук [6], судова експертиза покликана своїми спеціальними методами, прийомами та засобами сприяти встановленню обставин, що мають значення для справи. Також предметом дослідження були й питання правового режиму витрат, пов'язаних із залученням експертів та проведенням експертизи у господарському процесі [7]. Натомість питання термінологічно-понятійної узгодженості приводів та підстав проведення експертизи в процесі розгляду господарських справ, мають достатній потенціал та актуальність для подальших досліджень.

Мета статті полягає у необхідності розглянути питання стану та шляхів вдосконалення урегульованості відносин щодо приводів та підстав призначення і проведення експертизи у господарському процесі.

Виклад основного матеріалу. Після змін, внесених до ст. 7-1 закону про СЕ [8] «Підстави проведення судової експертизи (обстеження і

дослідження)», з'явилися можливості класифікувати такі підстави проведення судових експертиз, обстежень і досліджень наступним чином: 1) призначення судової експертизи: 1.1) відповідне судове рішення; 1.2) рішення органу досудового розслідування; 2) замовлення судової експертизи: 2.1) договір з експертом; 2.2) договір з експертною установою; 3) отримання висновку спеціаліста при з'ясуванні обставин вчинення кримінального проступку - запит службової особи підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, уповноваженої особи іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Останній вид підстав проведення судової експертизи стосується стадій досудового розслідування та судового розгляду справ у кримінальному провадженні і тому надалі, в межах даної статті, розглядатися не буде.

Відомча Інструкція Міністерства внутрішніх справ України [9] (далі – МВС) встановлює організаційно-управлінські засади діяльності Експертної служби МВС (Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС (далі - ДНДЕКЦ) та науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів (далі - НДЕКЦ)) щодо експертних проваджень, у тому числі, проведення судової експертизи матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини події, на стадіях досудового врегулювання спору (розслідування) та судового розгляду господарських справ.

Судові експерти ДНДЕКЦ, НДЕКЦ можуть залучатися для вирішення питань, що потребують застосування спеціальних знань, шляхом:

1) проведення судової експертизи, підставою для проведення якої, відповідно до чинного законодавства, є: 1.1) при призначенні експертизи - процесуальний документ (постанова, ухвала) про її призначення, складений уповноваженою на те особою (органом) (ініціатором); 1.2) при залученні експерта - письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження (документ про призначення експертизи (залучення експерта));

2) проведення експертного дослідження: 2.1) письмова заява ініціатора експертного дослідження (фізичної особи); 2.2) письмовий лист ініціатора експертного дослідження (юридичної особи).

При цьому варто звернути увагу на неоднозначне, як уявляється, положення п. 7 розділу I «Загальні положення» Інструкції МВС [9], в якому вказано, що у документі про призначення судової експертизи має бути зазначено, серед іншого, підстави для призначення експертизи. Тобто у процесуальному документі, який власне і є підставою для проведення експертизи, необхідно зазначити підстави для призначення експертизи. Тож, в

будь-якому випадку – чи то різні підстави, чи то ті ж самі, наведені положення потребують відповідної конкретизації або редагування.

Останнє вбачається більш вірогідним, адже у розділі VI, де розкриваються складові частини висновку експерта, експертного дослідження, вказано, що у його вступній частині зазначаються, в тому числі, підстави для проведення судової експертизи (експертного дослідження): коли і ким (посада, прізвище, ініціали особи та (або) найменування органу) винесено документ про призначення експертизи.

Призначення судових експертиз та експертних досліджень судовим експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України (далі – ДСУ) та атестованим судовим експертам, які не є працівниками ДСУ, регулюється, окрім процесуальних кодексів та закону про СЕ, відповідної міністерською Інструкцією [10]. Остання визначає, що підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є: 1) процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом); 2) договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи; 3) реєстраційна картка; 4) інший документ у випадках, передбачених законом.

Підставою для проведення експертного дослідження є: 1) договір з експертом, укладений за письмовим зверненням (заявою) замовника (юридичної або фізичної особи); 2) договір з експертною установою, укладений за письмовим зверненням (заявою) замовника (юридичної або фізичної особи). При цьому, до ДСУ (експерту) надаються: 1) документ про призначення експертизи (залучення експерта); 2) інші документи, які відповідно до законодавства є підставою для проведення експертизи (дослідження) [10].

Цивільне та господарське процесуальне законодавство вказує, що підставами для підготовки висновку експерта можуть бути: 1) замовлення учасника справи; 2) ухвала суду про призначення експертизи (ст. 102 Цивільного процесуального кодексу України, далі – ЦПК), та ст. 98 ГПК.

Так само синхронно ЦПК (ст. 104) та ГПК (ст. 100) зазначають, що про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави проведення експертизи. Тож, очевидно, що, як і в Інструкції МВС, слід розрізняти два різних поняття, а саме – «підстави проведення експертизи» та «підстави призначення експертизи». Проте, якщо подивитися на положення ЦПК (ст. 103) та ГПК (ст. 99), стає зрозумілим, що під поняттям «підстави призначення експертизи» розглядаються «умови призначення експертизи», а точніше – їх сукупність. Подібний термінологічний сумбур, на мій погляд, жодним чином не сприяє ані праворозумінню ані правозастосуванню.

Нерідко можна зустріти й не зовсім коректне викладення коментарів науковцями з приводу підстав проведення експертизи. Наприклад, у навчально-практичному виданні йдеться про те, що «висновок експерта може бути наданий на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи» [11, с. 15]. Тобто, виникає питання, якщо «ухвала суду» є підставою для надання висновку експерта, то чому «замовлення учасника справи» не є такою? Хоча надалі автори вірно зазначають, що «у висновку експерта повинно бути зазначено на якій підставі була проведена експертиза» [11, с. 15].

Ще більш проблематичною виглядає понятійна ситуація у кримінальному процесуальному законодавстві, яку слід розглядати в окремій публікації.

Якщо ж повернутися до сукупності «умов призначення експертизи» судом, то у вказаних вище статтях ЦПК та ГПК до їх переліку включені лише три: 1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо; 2) сторонами (стороною) не надані відповідні висновки експертів із цих самих питань; 3) висновки експертів викликають сумніви щодо їх правильності;

Крім того, лише у ГПК передбачена ще одна умова, коли за клопотанням учасника справи, мотивованим неможливістю надати експертний висновок у строки, встановлені для подання доказів, з причин, визнаних судом поважними, зокрема через неможливість отримання необхідних для проведення експертизи матеріалів. Цю умову, на мою думку, пропонується сформулювати простіше, аби не обмежувати суд щодо умов визнання пропущення строку надання експертного висновку поважними. А саме – сторонами (стороною) подане клопотання, мотивоване неможливістю надати експертний висновок у строки, встановлені для подання доказів, з причин, визнаних судом поважними. Відтак, другу, вищевказану умову слід сформулювати у такій редакції: - сторонами (стороною) не надані відповідні висновки експертів із цих самих питань у строки, встановлені для подання доказів.

Тож, для того, щоб з'ясувати сутність понять «підстави призначення експертизи» та «підстави проведення експертизи», слід розглянути рівень їх співвідношення. Очевидно, що проведення експертизи неможливе без її призначення (замовлення), тобто останнє є: а) первинною умовою, тим, що має деякий причинний вплив на проведення експертизи; б) сукупністю фактів, за яких має бути проведене експертне провадження.

Якщо спиратися на словникове тлумачення терміну «умова», то під ним розуміється необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [12, с. 632]. У філософському розумінні умови визначають зовнішні обставини, які детермінують виникнення певного явища, результату цілеспрямованої діяльності.

Отже, між призначенням (замовленням) та проведенням експертизи має бути причинно-наслідковий зв'язок — об'єктивний зв'язок між рішенням ініціатора експертизи (причиною) та дією її виконавця (наслідком). Відсутність такого зв'язку між правомірною дією ініціатора і певним корисним наслідком (отримання висновку) виключає можливість проведення експертного провадження по справі.

Спираючись на судово-експертний блок приписів ГПК можна стверджувати, що процедура призначення експертизи судом являє собою послідовну ланку дій «нормативні – фактичні – процесуальні – юрисдикційні», змістом яких є відповідна сукупність приводів та підстав «норма – обставини справи – процедура призначення – ухвала». Саме такий підхід було раніше запропоновано по відношенню до систематизації підстав адміністративної відповідальності за порушення прав у сфері інтелектуальної власності [13].

Тож, судова експертиза має призначатися у разі дійсної потреби у спеціальних знаннях експерта задля встановлення фактичних обставин (даних), які входять до предмета доказування, тобто у разі, коли висновок експерта не можуть замінити інші засоби доказування. Якщо судова експертиза проводиться ДСУ, призначення конкретного експерта проводиться керівником ДСУ, але при цьому господарський суд також має право зазначити у своїй ухвалі того експерта, якому він доручає проведення експертизи. В такому випадку, а також у випадку призначення експертом у справі особи, атестованої як судовий експерт, але яка не є працівником ДСУ, суди за даними реєстру атестованих судових експертів мають перевірити факт атестації такої особи як судового експерта з тієї спеціальності, до якої відносяться питання, що потребують роз'яснення [14].

Крім того, слід враховувати, що організація приймання, реєстрації матеріалів, поданих в експертне провадження, та їх передача для виконання в системі Експертної служби МВС є процедурою, для якої, окрім зазначених вище підстав проведення, передбачені й безпосередні дії, спрямовані на конкретну реалізацію положень, викладених у документах ініціатора, як то: - отримання ДНДЕКЦ, НДЕКЦ документа про призначення експертизи та його реєстрація; - розгляд матеріалів директором або заступником директора ДНДЕКЦ, НДЕКЦ та вчинення резолюції щодо доручення організації виконання судової експертизи або експертного дослідження керівнику відповідного підрозділу (лабораторії, відділу, сектору); - внесення працівником підрозділу документального забезпечення відповідних записів до реєстраційного журналу визначеного номенклатурою справ ДНДЕКЦ, НДЕКЦ; - видача експертного матеріалу під підпис зазначеному керівнику для організації подальшого виконання та здійснення відповідної відмітки у папці-справі.

При цьому, директор або заступник директора ДНДЕКЦ, НДЕКЦ має право: а) доручити керівнику відповідного підрозділу організувати прове-

дення судової експертизи (експертного дослідження); б) безпосередньо призначити судового експерта (експертів) з урахуванням спеціалізації та кваліфікації; в) передоручити проведення експертного провадження іншому судовому експерту.

Отже, чинне законодавство визначає не тільки порядок призначення експертизи, а й також цілі та ситуації, в яких її призначення об'єктивно необхідне. Такі ситуації у процесуальних приписах, як уявляється, варто називати приводами призначення експертизи, адже останні співвідносяться із підставами проведення експертизи як причина (привід) та наслідки (підстави). Тобто привід для призначення є обставиною, з якої виникає підстава для проведення, процесуальною першопричиною виникнення судово-експертних відносин.

У вітчизняному законодавстві симбіоз понять «привід – підстава» не є новим, оскільки він наразі використовується в законі про оперативно-розшукову діяльність щодо використання її матеріалів як приводів та підстав для початку досудового розслідування [15, ст. 10]. Також у старій редакції Кримінально-процесуального кодексу України ст. 94 була присвячена приводам і підставам до порушення кримінальної справи.

Таким чином, встановлено, що у приписах господарського процесуального законодавства, так само як і в судово-експертному законодавстві, у необґрунтовано довільній формі тотожно вживаються терміни «підстави призначення експертизи» та «умови призначення експертизи», які в окремих випадках асоціюються із терміном «підстави проведення експертизи». Тож, доцільним уявляється запропонувати вживати такі категорії як: 1) «підстави проведення експертизи» - процесуальний документ про призначення експертизи або договір про замовлення експертизи; 2) «приводи призначення експертизи» - наявність у справі обставин, для з'ясування яких необхідно залучення особи (осіб), яка (які) володіє спеціальними знаннями у сфері іншій, ніж право; - відсутність поданого сторонами (стороною) відповідних висновків експертів із цих самих питань; - наявність висновку експерту, який викликає сумніви щодо його правильності.

Відтак, пропонується внести зміни до ч. 1 ст. 99 ГПК «Призначення експертизи судом» виклавши її в такій редакції:

«1. Приводами для призначення експертизи у справі судом за клопотанням сторони (сторін) справи або з власної ініціативи є:

1) наявність у справі обставин, для з'ясування яких необхідно залучення особи (осіб), яка (які) володіє спеціальними знаннями у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо;

2) відсутність у справі поданого сторонами (стороною) відповідних висновків (висновку) експертів із цих самих питань у строки, встановлені для подання доказів;

3) наявність у справі поданого сторонами (стороною) відповідного висновку (висновків), правильність якого (яких) викликає обґрунтовані сумніви;

4) наявність у справі поданого сторонами (стороною) клопотання, мотивоване неможливістю надати експертний висновок у строки, встановлені для подання доказів, з причин, визнаних судом поважними.

Думається, що наведене формулювання дасть змогу чітко визначити випадки, коли призначення експертизи є об'єктивно необхідним. Така ситуація характеризується одночасною наявністю двох обставин: - наявність питань, що вимагають застосування спеціальних знань; - необхідність проведення спеціального дослідження для відповіді на поставлені питання. Крім того, після встановлення необхідності призначення судової експертизи, слід на етапі розгляду цього питання упевнитися в можливості її проведення. У судовій практиці нерідко трапляються випадки, коли вже призначена експертиза не може бути проведена з об'єктивних причин, серед яких - відсутність методик проведення дослідження, неможливість надати висновок у даній конкретній ситуації тощо.

Висновки. Отже, проведене дослідження окремих видів господарських процесуальних та судово-експертних відносин дало можливість зробити наступні узагальнення.

1. Встановлено, що чинне судово-експертне законодавство класифікує підстави проведення судових експертиз, обстежень і досліджень наступним чином: 1) призначення судової експертизи: 1.1) відповідне судове рішення; 1.2) рішення органу досудового розслідування; 2) замовлення судової експертизи: 2.1) договір з експертом; 2.2) договір з експертною установою; 3) отримання висновку спеціаліста при з'ясуванні обставин вчинення кримінального проступку - запит службової особи підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, уповноваженої особи іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків. При цьому останній вид підстав проведення судової експертизи стосується лише стадій досудового розслідування та судового розгляду справ у кримінальному провадженні.

2. Класифіковано, на основі положень Інструкції Міністерства внутрішніх справ України, підстави залучення судових експертів для вирішення питань, що потребують застосування спеціальних знань: 1) проведення судової експертизи, підставою для проведення якої, відповідно до чинного законодавства, є: 1.1) при призначенні експертизи - процесуальний документ (постанова, ухвала) про її призначення, складений уповноваженою на те

особою (органом) (ініціатором); 1.2) при залученні експерта - письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження (документ про призначення експертизи (залучення експерта)); 2) проведення експертного дослідження: 2.1) письмова заява ініціатора експертного дослідження (фізичної особи); 2.2) письмовий лист ініціатора експертного дослідження (юридичної особи).

3. Виявлено неоднозначне положення п. 7 розділу I «Загальні положення» відомчої Інструкції, в якому вказано, що у документі про призначення судової експертизи має бути зазначено, серед іншого, підстави для призначення експертизи. Тобто у процесуальному документі, який власне і є підставою для проведення експертизи, необхідно зазначати підстави для призначення експертизи, що потребує відповідної конкретизації або редагування.

4. Встановлено, що призначення судових експертиз та експертних досліджень судовим експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України та атестованим судовим експертам, які не є працівниками цих установ, регулюється відповідною міністерською Інструкцією, яка визначає такі підстави для проведення експертизи: - процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом); - договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи; - реєстраційна картка; - інший документ у випадках, передбачених законом. Підставами для проведення експертного дослідження є: - договір з експертом, укладений за письмовим зверненням (заявою) замовника (юридичної або фізичної особи); - договір з експертною установою, укладений за письмовим зверненням (заявою) замовника (юридичної або фізичної особи).

5. Аргументовано наявність термінологічного змішання у Господарському процесуальному кодексі, яке жодним чином не сприяє ані праворозумінню ані правозастосуванню. Такий висновок пояснюється тим, що цим законом, по-перше, визначені підстави для підготовки висновку експерта: - замовлення учасника справи; - ухвала суду про призначення експертизи. По-друге, про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави проведення експертизи. Тож, очевидно слід розрізняти два різних поняття, а саме – «підстави проведення експертизи» та «підстави призначення експертизи». Проте у положенні ст. 99 вказаного кодексу під поняттям «підстави призначення експертизи» розглядаються сукупність «умов призначення експертизи».

6. Розглянуто сутність та рівень співвідношення понять «підстави призначення експертизи» та «підстави проведення експертизи», що засвідчило неможливість проведення експертизи без її призначення (замовлення), тобто

останнє є: - первинною умовою, тим, що має деякий причинний вплив на проведення експертизи; - сукупністю фактів, за яких має бути проведене експертне провадження. Тож, між призначенням (замовленням) та проведенням експертизи має бути причинно-наслідковий зв'язок — об'єктивний зв'язок між рішенням ініціатора експертизи (причиною) та дією її виконавця (наслідком). Відсутність такого зв'язку між правомірною дією ініціатора і певним корисним наслідком (отримання висновку) виключає можливість проведення експертного провадження по справі.

7. Запропоновано розглядати процедуру призначення експертизи судом у вигляді послідовної ланки дій «нормативні – фактичні – процесуальні – юрисдикційні», змістом яких є відповідна сукупність приводів та підстав «норма – обставини справи – процедура призначення – ухвала».

8. Рекомендовано враховувати склад підготовчої процедури з проведення експертизи, що передбачає безпосередні дії, спрямовані на конкретну реалізацію положень, викладених у документах ініціатора експертизи, як то: - отримання документа про призначення експертизи та його реєстрація; - розгляд матеріалів керівництвом та вчинення резолюції щодо доручення організації виконання експертизи керівнику відповідного підрозділу; - внесення відповідних записів до реєстраційного журналу; - видача експертних матеріалів під підпис зазначеному керівнику для організації подальшого виконання та здійснення відповідної відмітки у папці-справі.

9. Встановлено, що у приписах господарського процесуального законодавства, так само як і в судово-експертному законодавстві, у необґрунтовано довільній формі тотожно вживаються терміни «підстави призначення експертизи» та «умови призначення експертизи», які в окремих випадках асоціюються із терміном «підстави проведення експертизи». Тож, доцільним уявляється запропонувати вживати такі категорії як: 1) «підстави проведення експертизи» - процесуальний документ про призначення експертизи або договір про замовлення експертизи; 2) «приводи призначення експертизи» - обставини, наявність яких є необхідною та достатньою умовою для призначення експертизи у справі судом.

10. Запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 99 Господарського процесуального кодексу «Призначення експертизи судом» виклавши її в такій редакції: «1. Приводами для призначення експертизи у справі судом за клопотанням сторони (сторін) справи або з власної ініціативи є: 1) наявність у справі обставин, для з'ясування яких необхідно залучення особи (осіб), яка (які) володіє спеціальними знаннями у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо; 2) відсутність у справі поданого сторонами (стороною) відповідних висновків (висновку) експертів із цих самих питань у строки, встановлені для подання доказів; 3) наявність у справі

поданого сторонами (стороною) відповідного висновку (висновків), правильність якого (яких) викликає обґрунтовані сумніви; 4) наявність у справі поданого сторонами (стороною) клопотання, мотивоване неможливістю надати експертний висновок у строки, встановлені для подання доказів, з причин, визнаних судом поважними.

Література:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ (в редакції Закону України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
3. Васильєв В.М. Судова експертиза у цивільному та господарському провадженні як окрема форма застосування спеціальних знань. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. Вип. 21. С. 120-132. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_08
4. Янчук О.Ю. Проблемні питання призначення судової експертизи в господарському судочинстві. *Криміналістика і судебна експертиза*. 2013. Вип. 58(2). С. 76-80.
5. Попович І.М. Проблемні питання призначення та проведення судової експертизи в господарському судочинстві. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Вип. 20. С. 190-206. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.14>
6. Поліщук М.Г. Експертиза як форма використання спеціальних знань у цивільному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 125-127. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/30>
7. Ревякіна Т.О., Кірін Р.С. Правовий режим витрат, пов'язаних із залученням експертів та проведенням експертизи у господарському процесі. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: матеріали наук.-практ. семінару (Дніпро, 24 трав. 2019 р.)*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 123–126.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»: Закон України від 17.06.2020 р. № 720-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#Text>
9. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17.07.2017 р. № 591. *Офіційний вісник України*. 2017. № 73, ст. 2254.
10. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
11. Докази і доказування в господарському судочинстві: основні поняття інституту доказів, види доказів в господарському процесі, особливості засобів доказування, порівняння з іншими видами судочинства, актуальна судова практика / Під заг. ред. Петкова В.П. Київ. ВД «Професіонал», 2024. 550 с.
12. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. / Уклад.: В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. К.: Аконіт, 1999. Т. 2. 910 с.

13. Кірін Р.С., Петренко В.О., Хоменко В.Л. Проблеми встановлення підстав адміністративної відповідальності за порушення прав у сфері інтелектуальної власності. *Публічне право*. 2024. № 1 (53). С. 15-26. DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2024-53-2>
14. Кірін Р.С., Ревякіна Т.О. Актуальні питання судово-екологічної експертизи у господарському процесі. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 27 трав. 2022 р.). Хмельницький: Хмельн. ун-т управл. та права ім. Л. Юзькова, 2022. С. 102-104.
15. Про оперативну-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

References:

1. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Commercial Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 06.11.1991 № 1798-XII (v redaktsii Zakonu Ukrainy vid 03.10.2017 № 2147-VIII). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> [in Ukrainian].
2. Pro sudovu ekspertyzu [About forensic expertise]: Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 № 4038-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> [in Ukrainian].
3. Vasyliiev, V.M. (2020). Sudova ekspertyza u tsyvilnomu ta hospodarskomu provadzhenni yak okrema forma zastosuvannya spetsialnykh znan [Forensic expertise in civil and commercial proceedings as a separate form of application of specialized knowledge]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. 21, 120-132. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_08 [in Ukrainian].
4. Ianchuk, O.Iu. (2013). Problemni pytannia pryznachennia sudovoi ekspertyzy v hospodarskomu sudochynstvi [Problematic Issues of Appointment of Forensic Expertise in Commercial Proceedings]. *Kryminalistyka y sudebnaia ekspertyza*. 58(2). 76-80. [in Ukrainian].
5. Popovych, I.M. (2019). Problemni pytannia pryznachennia ta provedennia sudovoi ekspertyzy v hospodarskomu sudochynstvi [Problematic issues of appointment and conduct of forensic examination in commercial proceedings]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. 20, 190-206. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.14> [in Ukrainian].
6. Polishchuk, M.H. (2021). Ekspertyza yak forma vykorystannia spetsialnykh znan u tsyvilnomu protsesi [Expertise as a form of use of specialized knowledge in civil proceedings]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 3, 125-127. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/30> [in Ukrainian].
7. Reviakina, T.O., Kirin, R.S. (2019). Pravovyi rezhym vytrat, poviazanykh iz zaluchenniam ekspertiv ta provedenniam ekspertyzy u hospodarskomu protsesi [The legal regime of expenses related to the engagement of experts and conducting an expert examination in commercial proceedings.]. *Aktualni problemy ekspertnoho zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia: materialy nauk.-prakt. seminaru (Dnipro, 24 trav. 2019)*. Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 123–126. [in Ukrainian].
8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy u zviazku z pryiniattiam Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennia dosudovoho rozsliduvannia okremykh katehori kryminalnykh pravoporushen» [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine in Connection with the Adoption of the Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Simplification of Pre-Trial Investigation of Certain Categories of Criminal Offenses”]: Zakon Ukrainy vid 17.06.2020 № 720-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#Text> [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii provedennia ta oformlennia ekspertnykh provadzen u pidrozdilakh Ekspertnoi sluzhby Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy [On Approval of the Instruction on Organization of Conducting and Processing of Expert Proceedings in the Units of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]: nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 17.07.2017 № 591. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 2017. 73, 2254. [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia Instruksii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen [On Approval of the Instruction on Appointment and Conduct of Forensic Examinations and Expert Studies and Scientific and Methodological Recommendations on Preparation and Appointment of Forensic Examinations and Expert Studies]: nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 08.10.1998 № 53/5 (u redaktsii nakazu Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 26.12.2012 № 1950/5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> [in Ukrainian].

11. Dokazy i dokazuvannia v hospodarskomu sudochynstvi: osnovni poniattia instytutu dokaziv, vydy dokaziv v hospodarskomu protsesi, osoblyvosti zasobiv dokazuvannia, porivniannia z inshymy vydamy sudochynstva, aktualna sudova praktyka [Evidence and proof in commercial proceedings: basic concepts of the institute of evidence, types of evidence in commercial proceedings, peculiarities of means of proof, comparison with other types of proceedings, current case law] / Pid zah. red. Pietkova V.P. Kyiv. VD «Profesional», 2024, 550. [in Ukrainian].

12. Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [New explanatory dictionary of the Ukrainian language]: u 4 t. / Uklad.: V.V. Yaremenko, O.M. Slipushko. K.: Akonit, 1999. T. 2. 910. [in Ukrainian].

13. Kirin R.S., Petrenko V.O., Khomenko V.L. (2024). Problemy vstanovlennia pidstav administratyvnoi vidpovidalnosti za porushennia prav u sferi intelektualnoi vlasnosti [Problems of establishing grounds for administrative liability for infringement of intellectual property rights]. *Publichne pravo*. 1 (53), 15-26. DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2024-53-2> [in Ukrainian].

14. Kirin R.S., Reviakina T.O. (2022). Aktualni pytannia sudovo-ekolohichnoi ekspertyzy u hospodarskomu protsesi [Topical issues of forensic environmental expertise in commercial proceedings]. *Teoretyko-prykladni problemy yurydychnoi nauky na suchasnomu etapi reformuvannia kryminalnoi yustytzii*: zb. tez Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Khmelnyskyi, 27 trav. 2022 r.). Khmelnytskyi: Khmeln. un-t upravl. ta prava im. L. Yuzkova, 2022. 102-104. [in Ukrainian].

15. Pro operatyvno-rozshukovu diialnist [On Operative Investigation Activity]: Zakon Ukrainy vid 18.02.1992 № 2135-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> [in Ukrainian].